
Стела Дерменджиева / Stela Dermendzhieva
Петя Събева / Petya Sabeva

УРОЦИТЕ ЗА ОБОБЩЕНИЕ И СИСТЕМАТИЗАЦИЯ В ОБУЧЕНИЕТО ПО ГЕОГРАФИЯ В 5 КЛАС

Lessons for Summary and Systematization in Teaching Geography in 5th Grade

Summary: The main criterion identifying the nature of the education process is related to the question of how the student forms his or her knowledge, skills and competencies.

Other questions arise from this question - what type of activity the pupil achieves in the design of the educational process, what is the characteristic of the functional position of teaching - learning, how self the student is doing with the tasks assigned to him.

Pedagogical and methodical literature is known to classify lessons by different criteria.

Through lessons for summary develop the ability of students to summarize scientific facts. These lessons are motivated by information-cognitive purposes. The lessons for summary are distinguished from other types of lessons mainly from the significant range of learning content already learned, which is included for didactic and logical processing. In doing so, generalization, systematization and deepening of geographic This type of lessons are conducted after learning a particular course, section, or thematically related lessons. The aim is to achieve a generalized and systematized idea, knowledge of the most important, of the minimum information that is mandatory for the class. knowledge are achieved.

Didactic models for a thematic summary were constructed as a result of the use of the findings for the purposes, essence, didactic procedures of the organization and their functional significance. The processes of individualisation and generalization of learning content with a focus on competencies is a challenge for learners, as the formation of an orientation basis for geographic summaries is a novelty for them. The structure of the lesson is determined to a large extent by the learning content and the degree of the pupils' training.

Key words: subject „Geography and Economics”, geographic education, system of lessons summary and revision

Бих дал криле на децата, но бих оставил детето само да се учи да лети.

Габриел Гарсия Маркес

В методическата литература се срещат различни названия за този тип уроци: *обобщение, преговорен, преговорно-обобщителен, повторителен* и др. Това се дължи на обстоятелството, че се осъществяват редица задачи: *повторение на старите знания, което е равнозначно на преговаряне, затвърдяване; обобщаване.*

Основната цел на този тип уроци е усвояването на *обобщени знания*, формирането у учениците на *способности*: за разпознаване и формулиране на съждения и обобщения, за прилагане на обобщените знания в различни учебни и житейски ситуации.

Дидактическата цел на този тип уроци се състои в по-нататъшното *осмисляне и систематизиране* на знанията и компетентностите. С него фактически се прави нова познавателна стъпка, при която на основа на придобитото вече познание се разкриват нови, по-дълбоки връзки и взаимоотношения между знания и компетентности, създава се комплексна представа за използването им в система (3, с. 70).

Обобщително-преговорните уроци се отличават от останалите типове уроци главно по значимия обхват от вече *изучено учебно съдържание*, което се включва за *дидактическа и логическа обработка*. При това се постига *обобщение, систематизация и задълбочаване* на географското познание. Този тип уроци се провеждат след изучаване на определен учебен курс, раздел или тематично свързани уроци. Целта е да се постигне обобщена и систематизирана представа, знание за най-важното, за онзи информационен минимум, който е задължителен за съответния клас.

В дидактиката обобщението се интерпретира като *мислено отделяне и обединяване* на общите, съществените черти на предметите и явленията от действителността. В същото време повторението се възприема като процес на реструктуриране на учебното съдържание около ключови проблеми в нов логически порядък, насочено към систематизиране и обобщаване.

И в двата варианта е наложително включването на нов учебен материал в подкрепа на общите принципи и закономерности като илюстрация на тяхното многообразие, като мотив за дейността на учениците, като средство за активизиране на познавателната им дейност.

В *урока за обобщение* основната дидактическа цел е свързана със систематизиране и обобщаване на усвоените знания, формиране и развитие на уменията за обобщение.

П. Лазаров посочва, че „преговорно-обобщителната работа е пълноценна, полезна и ефективна само тогава, когато е поставена на творчески начала, когато е свързана с търсения и открития, с мотивация и обяснения, със стимулиращи резултати по пътя на самостоятелната работа и самоизявата на учениците“ (6, с. 7).

Подчертава, че „този вид учебна работа трябва да активизира максимално учениците, да ги поставя в проблемни и творчески ситуации, да предизвиква положителни емоции у тях“.

Значението на уроците за обобщение за преструктуриране и систематизиране на учебното познание с „извеждане на причинно-следствени връзки и зависимости“ (7) е обект на продължителни изследвания в педагогически и методически ракурс. При конструирането на дидактическите модели за тематично обобщение в учебника са използвани констативните съждения за целите, същността, дидактическите процедури при организацията и функционалното му значение на Д. Кънчев (5), П. Лазаров (8), И. Душина (1, с. 318 – 319) и др. автори.

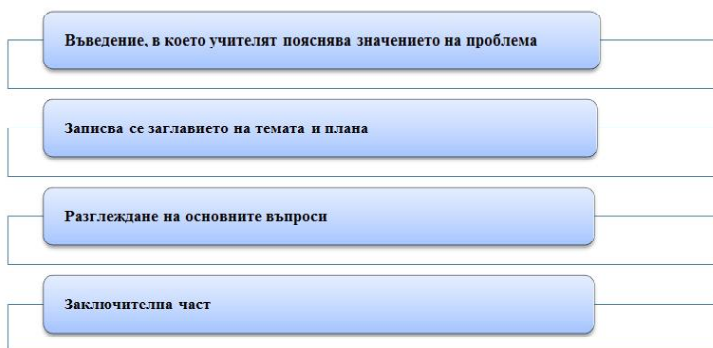
Процесите на индивидуализация и генерализация на учебното съдържание с акцент върху компетентностите е предизвикателство за обучаемите, тъй като формирането на ориентируваща основа за географски обобщения е новост за тях. За учителя предизвикателството се изразява в съчетаването на синтезни изводи и обобщения с теоретичен характер при запазване уникалното/специфичното, което се разкрива чрез единични географски факти за определена територия. Най-сигурната опора, за да се постигне този баланс са картографските източници на информация. Около/чрез тях е възможно да се организира аналитико-синтезната учебната дейност в съчетание със затвърждаване на ключови за последващото изучаване на географско съдържание компетентности.

Тези дидактически аргументи са в основата на мотивирано търсене възможности за използване на съвременните методи на обучение чрез формулирането на условията за учебна дейност в обобщителните уроци. Тези методи създават условия за творческа изява на учениците, за изказване и аргументиране на мнение, за инициатива и самостоятелна познавателна дейност, за разрешаване на проблемни ситуации.

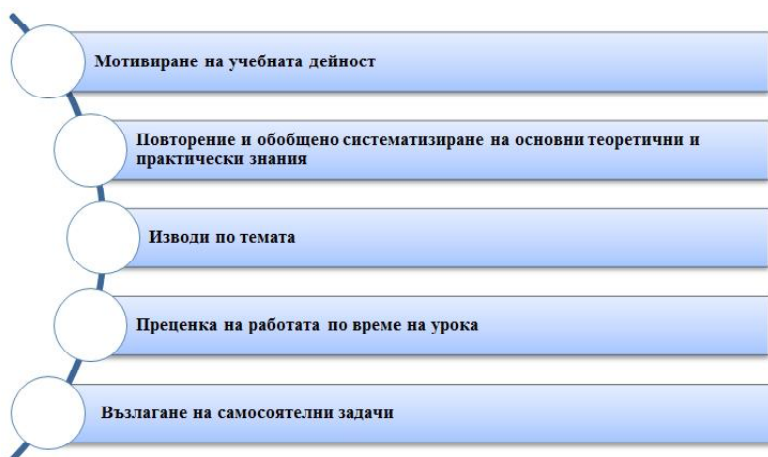
В практиката на образователната география са обособени основни звена, чиито вариативни компоненти са представени графично на фигури 1, 2 и 3.

Фигура 1

Фигура 2

Фигура 3

Дейността на учителя в обобщителния урок е *мотивираща, организираща, ръководеща и контролираща*. Уроците за обобщение се характеризират с по-висока степен на абстрактност, в тях се акцентира върху най-важните понятия и закономерности, а вниманието се насочва към връзки и взаимодействия, които имат отношение към темата на обобщението. Акцентът се поставя върху активното участие на учениците в учебната дейност, обстоятелство, което е от значение и за резултатното протичане на обобщителния урок.

За да бъде пълноценен и ефективен, преговорът трябва да се извършва с разнообразни учебни методи, форми и нагледни средства, да не се ограничава само в словесно повторение. При логическата обработка на учебния материал в обобщително-преговорните уроци голяма роля играе *сравнението*. Затова при тях много подходящо се оказва използването на генетични схеми, сравнителни таблици и други графични материали. Те позволяват сравнението да се извършва нагледно-образно, като се свързват едновременно сетивната и логическата степен на познанието.

Дава се възможност за разнообразна самостоятелна работа – по групи, индивидуално, по двойки; да се създадат условия за спор и „изследователски подход“ към географското взаимодействие „човек – природа – общество“.

Освен това използването на *схеми* и *таблици* в обобщителните и преговорните уроци може да служи за организация и контрол на самостоятелната работа на учениците, която трябва да бъде значително по-широка и разнообразна, отколкото при другите типове уроци.

Мотив за използване на съвременните методи в обобщителния урок е и системата от компетентности – *за обобщаване, сравняване, оценяване, откриване на причинно-следствени връзки, систематизиране на знанията, прилагането им в различни ситуации* и др. Формирането и усъвършенстването на тези компетентности е планирано в системата чрез системата от задачи в петте преговорно-обобщителни уроци.

Съобразно специфика на избраните дидактически процедури за реализиране на познавателните дейности и очакваните отговори на някои от условията предлагаме методически щрихи в помощ на планирането и реализирането на този тип уроци.

Ние, природата и обществото

(начален преговор)

Включването на учениците в процеса на последователно извеждане на основите на географското познание от тематично обвързаните учебни предмети в начален етап предполага използване както на репродуктивни, така и на творчески задачи. Репродуктивните задачи акцентират върху системата от теоретични знания и зависимости, а творческите задачи позволяват конкретният фактически материал да се прилага в качеството на носител на общи признаци и проявление на общи закономерности. Интелектуалното усилие за тяхното изпълнение е логично обвързано с количествени и качествени параметри за самооценка.

Целта е у учениците да се изгради осъзната ангажираност спрямо познавателната им дейност и системна възможност за обективна самооценка на постиженията и затрудненията.

САМООЦЕНЯВАНЕ И САМООЦЕНКА

В съответствие с философията за съвременно качествено образование една от дейностите, отнесени към ключовите компетентности „*Умения за учене*“ в учебната програма е „*Самонаблюдаване и наблюдаване на съучениците, упражняване на контрол при изпълнение на дидактически и/или комуникативни задачи, както и при учене с цел определяне на собствените силни и слаби страни, на собствения стил на учене*“. В опит да се осигурят

оптимални условия за нейното реализиране в уроците за начален и годишен преговор е фиксирана система за самооценка от всеки обучаем чрез точков бал. Точковият актив за вярно изпълнение на условие е 2 т., за частично вярно изпълнение – 1 т., а за липса/грешно изпълнение – 0 т.

Процесът на самооценяване преминава през различни етапи: на отричане, на съпротива, на приемане. В този смисъл предполага сложна дидактическа процедура, която е насочена към дуалистичен очакван ефект: *диагностичен* (за учителя) и *мотивиращ* (за ученика). Самооценката е своеобразна когнитивна схема, която обобщава личностното познание и в същото време организира индивидуалните умения за учене. Като резултат от самооценяването всеки обучаем би трябвало да изгради персонална представа за реалните си постижения и евентуалната необходимост от корекции в техниките на учене.

ЗАДАЧА 11. ЕКО ФАКТИ ЗА ПЛАНЕТАТА И ЗА БЪЛГАРИЯ

- По-малко от 1% от водата на планетата Земя е достъпна за употреба от хората.

- Един от всеки трима жители на планетата изпитва недостиг на вода. През 2025 г. това ще се отнася за две трети от световното население.

- От три чаши морска вода се получава една чаша обезсолена и две чаши още по-солена вода, която изтича обратно в морето и нарушава неговото екоравновесие.

- Всеки ден по света от болести, свързани с водата умират 5000 деца. Тази ситуация се усложнява и от замърсяването на водните басейни – около 70% от индустриалните отпадъци се изхвърлят безнаказано в развиващите се страни.

- Половината гори, които в миналото са заемали 48% от сушата на земята, вече ги няма. Само 1/5 от горите на земята остават девствени и незасегнати от човешка дейност. С 1/3 е намаляла площта на горите на Земята само през XX век. В Африка буквално са изчезнали половината от горите, а в Латинска Америка – една трета от първоначалните им площи.

- 1000 кг хартиени вторични суровини заместват около 3,5 куб. м дървесина, а ако всяко домакинство предаде дори само по 20 кг хартия годишно, това ще запази от изсичане 10 – 12 000 дка 90-годишна гора. Оползотворяването на всеки тон хартиени отпадъци води до икономията на: 800 кг целулоза; 810 KWh електроенергия; 200 куб. м вода.

- През XX век са изчезнали завинаги 25 000 вида висши растения и 1000 вида диви животни.

- 401 хиляди дървета щяха да умрат за отпечатването на последната книга за Хари Потър в САЩ. Вместо това обаче издателите избраха да използват само рециклирана хартия. От 2000 г. насам около 6 милиона книги в света са отпечатани по този начин.

(по <http://www.greenparty.bg/>)

(Извадка от Закона за Държавния печат и Националното знаме на Република България, обнародван в ДВ бр. 47 от 24.04.1998 г., посл. изм. ДВ. бр. 69 от 3.03.1999 г.)

Чл. 15. (1) Националното знаме на Република България е национален символ, който изразява независимостта и суверенитета на българската държава.

(2) Националното знаме на Република България е трицветно: бяло, зелено и червено поле, поставени водоравно отгоре надолу. При поставяне на националното знаме във вертикално положение на носещо тяло цветовете се подреждат отляво надясно – бяло, зелено, червено, гледано срещу знамето.

Чл. 16. (1) Националното знаме на Република България е постоянно издигнато на:

1. сградите, където се осъществява основната дейност на Народното събрание, на Президентството, на министерствата и другите държавни учреждения, на регионалните структури на министерствата и областните администрации, на Конституционния съд, на органите на съдебната власт, на Българската народна банка, на Българската национална телевизия, на Българското национално радио, на общините, районите и кметствата, както и на държавните и общинските училища;

2. входните и изходните контролно-пропускателни и на митническите пунктове;

3. пристанищата, железопътните гари и аерогарите.

ГЕРБ НА РЕПУБЛИКА БЪЛГАРИЯ

Първият български национален и държавен герб е регламентиран с Търновската конституция от 1879 г.: „златен коронован лъв на тъмночервено поле. Над полето – царска корона“. Този знак е пряко продължение на възрожденската традиция в българското общество, когато се припознава лъвът като български национален символ. За прототип служи изображението от популярната сред възрожденския елит „Стематография“ на Христофор Жефарович (1741 г.). През 1881 г. в пълния вариант на герба са добавени щитодържачи с национални знамена – този дизайн с леки графични вариации се запазва до средата на 20^{-те} год. на ХХ в. Характерно за периода е, че националният герб често е бил смесван с владетелския, както от съвременници, така и от изследователите по-късно. Идеен и художествен завършек гербът получава с утвърждаването проекта на Стефан Баджов. С обявяването на страната за „народна република“ (1946 г.) се нарушава естествената хералдическа традиция и гербът е прекроен по съветски образец, в духа на т.нар. „социалистическа хералдика“.

През 1990 г. социалистическата символика е обявена за незаконна и след 7-годишен дебат е приет сегашният национален герб. (по <http://heraldika-bg.org/drzaven.htm>)

(Извадка от Закона за герб на Република България, Обнародван в Държавен вестник, бр. 62 от 4.08.1997г.)

Чл. 1. Гербът на Република България е държавен символ, който изразява независимостта и суверенитета на българския народ и държава.

Чл. 2. (1) Гербът на Република България е изправен златен коронован лъв на тъмночервено поле във формата на щит. Над щита има голяма корона, първообраз на която са корони на български владетели от Втората българска държава, с пет кръста и отделно кръст над самата корона. Щитът е поддържан от два златни короновани изправени лъва, обърнати към щита от лява и дясна хералдическа страна. Те стоят върху две кръстосани дъбови клонки с плодове. Под щита върху прехвърлена през краищата на дъбовите клонки бяла лента с триколюрен кант е изписано със златни букви „Съединението прави силата“.

Нашата географска картина за природата на света

(Обобщителен урок)

РАБОТА ПО ПРОЕКТ

Работата по проект предполага четиристъпкова учебно-познавателна дейност: *идея – планиране – материализиране – оценяване*. В изследванията за дидактическите характеристики на проектната дейност се установяват някои сходства:

- организирана е около *ученето*, а не около преподаването;
- провокира дискусия за полезността и истинността на *индивидуалните знания* и предположения, за личностната *мотивация* за учене и усвояване на конкретни *умения и компетентности*;
 - връзки с *реалния свят* и практическа насоченост;
 - всеки може да работи съобразно своите *собствени* темпове;
 - използване на множество *источници на информация*, които могат да се избират, реструктурират и използват;
 - работа в *екипи* за получаване на конкретен резултат;
 - съвместен ангажимент на ученика съвместно с учителя – за конкретна *практическа задача*, която трябва да бъде изпълнена за срок, при определени условия и на базата на обединяване на познания от различни области;
 - стимулира се *сътрудничество* и толерантност към мнението на другите и в същото време се осигуряват условия за развиване на индивидуални знания;
 - създава възможности за *индивидуална изява* на ученика: за поемане на инициатива и на отговорност; за конструиране на индивидуални знания; за създаване на собствени продукти;
 - създава възможности за осъществяването на новите *роли на учителя* (да подпомага, да съветва, да организира и сам да се учи);

- предполага усвояване на учебно съдържание с *интегративен характер* и постигане както на когнитивни, така и на афективни образователни цели (2).

Работата по проект се възприема като целенасочен процес при активно участие на обучаемите, който обхваща дейности с акцент върху самостоятелната работа и съчетаването на различни информационни източници. Крайният резултат е създаване на собствен продукт. Индиректният резултат е свързан с положителни емоции и нагласи у учениците, с формиране на социален опит.

Учебен проект може да се възложи в случаите, в които има завършен цикъл от учебното съдържание и да се приеме като начин за постигане на предварително определена дидактическа цел. В този смисъл работата по проект е елемент от сложен методически инструментариум, насочен към комплексни образователни цели.

Изпълнението на проекта „Създаване на постер за Деня на Земята“ преминава през четирите фази на проектната дейност:

- *стартова* – учителят конкретизира подтеми за отделните екипи (или ги насочва към възможни такива) и оповестява критериите за оценка на крайния продукт;

- *същинска* (реализиране на проектната дейност) – съставя се календарен график, договарят се функциите на всеки от членовете в екипите, формулират се задачи и основни дейности от реализирането на проектното решение, учениците се насочват към източници на информация и варианти за нейната селекция, консултират се идейните им решения;

- *презентиране* – екипите представят продукта на своята проектна дейност като параметрите за оценка са: оригиналност на идеята, обвързаност с темата и яснота на посланието на постера, балансирано съчетаване на вербален и визуален, демонстриране на комуникативни умения;

- *обсъждане* – качествена оценка на нивото на демонстрирани знания и компетентности от всеки от екипите, на уменията за критично отношение към собствената и различна от нея позиция, на споделеното за постиженията и препятствията, които са съпровождали реализирането на проектната идея; ранжиране на постерите на отделните екипи от учениците; оценка от учителя/и.

ЗАДАЧА 5. СЪСТАВ, ТЕМПЕРАТУРА И СОЛЕНОСТ НА СВЕТОВНИЯ ОКЕАН

Терминът Световен океан за пръв път е въведен от холандския учен Бернхард Варениус в 1650 г. Световният океан е непрекъснатата водна обвивка на Земята, която огражда континентите и островите и се характеризира с общ солеви състав. Неговата площ е 361 455 000 кв. км, което представлява 70,8% от площта на Земята. Това дава основание на някои учени да считат, че е по-правилно нашата планета да се нарича Океан.

У нас е прието Световният океан да се поделва на 4 океана, включващи 70 морета, но тази подялба се оспорва от редица учени, според които океаните

са 5, а моретата – 75. Световният океан е огромна водна система, която влияе на природните условия на Земята и е важен източник на минерални, енергийни и биологични ресурси. За ефективното използване на ресурсите на Световния океан е необходимо да се познават закономерностите на процесите, протичащи в него.

За начало на съвременната океанология се смята първата организирана от Британското кралско научно дружество специална научна експедиция с 2300-тонния кораб „Челинджър“ („Отправящ предизвикателство“) (1872–1876 г.) под ръководството на английския географ Уайвил Томпсън. Извършени са комплексни наблюдения в 362 дълбоководни станции в Атлантическия, Тихия и Индийския океан. Установени са нови за науката 4417 вида растения и животни. Обработката на получената информация продължава 20 години от 70 учени и е публикувана през 1895 г. в 50 тома. Експедицията установява наличие на живи организми до 5 км дълбочина.

През февруари 2012 г. режисьорът на филма „Титаник“ Джеймс Камерън с батискафа „Дийпсий челинджър“ осъществи най-дълбокото спускане на сам човек край бреговете на Папуа-Нова Гвинея на дълбочина 8200 м, а на 26 март 2012 г. достигна сам дъното на Марианската падина.

В морската вода са разтворени всички химични елементи под формата на макрокомпоненти (главни йони), разтворени газове и органични вещества. Химичният състав на водите на Световния океан се отличава с изключително постоянство. Не е възможно създаването на морска вода по изкуствен начин поради нейния сложен състав.

Океанът играе огромна роля при формирането на климата на Земята. Под действие на слънчевата радиация водата се изпарява и се пренася на континентите, където пада във вид на валежи.

Водата притежава огромна топлемост, поради което температурата на океана се изменя значително по-бавно от тази на сушата или въздуха. Районите, разположени в близост до океана, имат малки дневни и сезонни колебания на температурата. Океанските течения пренасят нагретите или охладени води в други географски ширини и преразпределят топлината по планетата.

Средногодишната температура на повърхностните води на Световния океан е 17,54°C, като за отделните океани тя е: Атлантически океан – 16,53°C, Индийски океан – 17,27°C, Тихи океан – 19,37°C, Северен ледовит океан – 0,75°C. Морската вода отразява 7% от падащата слънчева енергия. Останалата част от енергията прониква във водата, като половината от нея (инфрарчервените и ултравиолетовите лъчи) се поглъща от първите 5 м воден стълб. Видимата част на спектъра достига до няколко десетки метра и водата се нагрива много по-силно от атмосферата. За година се изпарява еднометров слой вода. (по В. Пейчев, Д. Димитров, Океанология. Варна: Издателство ОНГЪЛ, 2012.)

Таблица 1

ПРИРОДНА ЗОНА	ПОЧВЕН ТИП	РАСТИТЕЛЕН ВИД	ЖИВОТИНСКИ ВИД
влажни екваториални гори	латеритни почви	дървовидна папрат	крокодил
пустини	пустинни почви	камилски трън	скорпион
гори в умерения пояс	черноземни почви	тревни и широколистни гори	сърна
полярни пустини	-----	-----	морж

Нашата географска представа за обществото и стопанството (урок за обобщение)

ВАРИАНТИ ЗА ГРУПИРАНЕ НА ОБУЧАЕМИТЕ (ДИДАКТИЧЕСКА СЪЩНОСТ)

Модерното образование отчита различията между формално ориентираното обучение и индивидуалното познавателно усилие на ученика. Груповата учебна дейност е ориентирана точно към собствената активност на всеки от обучаемите. Въпреки терминологичните нюанси – форма на организация на обучението, метод, техника, технология, инструмент – организирането ѝ е свързано с ключовия момент на формиране на групите. В зависимост от поставените дидактически цели са възможни два подхода: *спонтанен* – учениците определят самостоятелно участието си в определена работна група; *насочващ* – учителят формира хомогенни или хетерогенни групи по собствена преценка.

Препоръчително е да се редуват вариантите за групиране в различните учебни ситуации. Спонтанното (дифузно) групиране е обвързано със сплотяването на обучаемите и минимални усилия спрямо споделянето на отговорности при достигането на групови решения. Атмосферата на вътрешногрупова емпатия се изгражда по-лесно. Основният позитив на насочващото групиране е, че е един от най-директните пътища за социализация.

Груповата учебно-познавателна дейност е в пряка обвързаност с понятието „дидактическо общуване“, чиято компонентна структура включва комуникативен, интерактивен и перцептивен аспект. Диалогът между обучаемите е насочен към обмена на учебна информация и на стратегиите за достигане на решение на учебната задача. Като условие за стабилност на групите, която може да се регулира от учителя, се счита броят на участниците – оптималният е 4 – 5.

- Сред многобройните техники за насочващо групиране като подходящи за обучаемите от тази възрастова група, открояваме:

- чрез преброяване на поредни номера (напр. първа – втора, първа – втора – трета и т.н.);

- чрез картончета/листи, на които има различни фигури/символи;
- чрез отговор на поставен от учителя въпрос, при който вариантите са „Да“, „Не“, „Не мога да преценя“;
- по рождени месеци и дни;
- по първата буква от собственото име;
- по еднакъв цвят на дрехите, очите, косите или др. белег.

ЗАДАЧА 3. ЕЛИНОР РУЗВЕЛТ (11.10.1884 – 07.11.1962 г.)

Елинор Рузвелт остава в историята не просто като съпругата на 32-рия президент на САЩ, Франклин Рузвелт, но и като страстен защитник на правата на човека, заклет борец срещу бедността и расовата дискриминация, отявлен противник на войната. След смъртта на съпруга си, тя остава изключително активна в политическия живот на страната. Настоява САЩ да се присъедини и да подкрепят Обединените нации и става един от първите делегати. Председател е на комисията на ООН за правата на човека. След смъртта ѝ през 1962 г. „Ню Йорк Таймс“ я определя като „една от най-уважаваните жени в света“. През 1999 г. е включена в листа на Галъп за десетте най-широко почитани хора на ХХ век.

(по <http://www.americanrhetoric.com/> Официална биография в сайта на Белия дом www.whitehouse.gov/1600/first-ladies/eleanorroosevelt)

ЗАДАЧА 4. ОСНОВНИ ПРОБЛЕМИ НА СЕЛИЩАТА

Обезлюдяването, безработицата, лошите пътища, сегментирането на икономиката, липсата на единен подход за изява на културното наследство, стопанисването на имотите са сред основните проблеми на най-малките селища – селата.

На 2.02.2016 г. Европейската комисия обяви резултатите от петото проучване на „Флаш Евробарометър“ относно „Възприемането на качеството на живот в европейските градове“. Проучването е проведено в общо 79 европейски града. Интервюирани са над 40 000 души. Българските градове, включени в изследването, са София и Бургас.

В проучването се обръща специално внимание на качеството на живот, като се показва степента на удовлетвореност на хората от различните аспекти на градския живот, като възможностите за заетост, присъствието на чужденци, обществения транспорт, замърсяването на техните градове, културни събития и културни институции.

В проучването се разкрива на кои области трябва да се обърне специално внимание – голяма част от хората считат, че здравеопазването, безработицата и образованието са трите най-важни въпроса за техния град.

В европейските градски райони живеят над две трети от населението на ЕС и в тях се консумира около 80% от енергията в Европа и се генерират до 85% от БВП на Европейския съюз. Тези градски райони са двигателите на европейската икономика и служат като катализатори на творчеството и иновациите в рамките на Съюза. Но те също са и местата, където постоянните проблеми като безработица, сегрегация и бедност са най-силно изразени.

(по <http://ru.euronews.com/newswires/3156627-newswire/>)

Познатата и непозната Африка (урок за обобщение)

ГЕОГРАФСКА ВИЗИТНА КАРТИЧКА НА СТРАНА

Понятието „визитна картичка“ е производно на фр. *visite* – „посещение“. Явява се традиционен носител на информация за обекта, който представя. В преносен смисъл понятието се употребява като отличителен, характерен (и по правило положителен) признак, който формира еднозначни представи с цел популяризиране.

Първите визитни картички са използвани в Древен Китай между II и III в. пр. Хр. Първи официални данни за използването им в Европа е от времето на Луи XIV във Франция.

Използвана в географски контекст, визитната картичка на страна трябва да включва представително (според съответния обучаем) изображение/я и съпътстващ текст по задължителни атрибутивни белези: площ, брой население (актуални данни), официални и говорими езици, етнически и религиозен състав, форма на управление, столица и големи градове, забележителности, членство в международни организации.

Електронните географски визитки се съставят под формата на кратки видеоклипове, подобен на този за Република Южна Африка на <http://www.projectexplorer.org/middle-school/sawubona-welcome-to-south-africa>. Моделът може да се покаже на обучаемите и при желание от тяхна страна условието на зад. 12 да се модифицира за изпълнение в електронен формат.

ЗАДАЧА 4. ОПОРА ЗА ВЕРНИЯ ОТГОВОР

Таблица 2

ЗАКОНОМЕРНОСТ	ГРУПИ ПОЛЕЗНИ ИЗКОПАЕМИ		
	ГОРИВНИ	РУДНИ	НЕРУДНИ
зависимост от вида на скалите	свързани са със седиментни скали в пониженията или периферията на Африканската платформа	срещат се сред магмени скали в зоните на разломи	имат различен произход и широко разпространение

най-разпространени видове	нефт природен газ	медна руда уранова руда кобалт платина манганова руда злато	фосфорити слода азбест графит диаманти
райони на разпространение	северната част на континента, крайбрежието на Гвинеийския залив	средните и южните части на континента, Атласки планини	повсеместно (диаманти в западните и южни части на континента графит – на о. Мадагаскар)

ЗАДАЧА 7. НЕДОСТИГ НА ПИТЕЙНА ВОДА В АФРИКА

В момента над 1 млрд. души по света изпитват недостиг на чиста питейна вода. Повече от 2,6 млрд. не разполагат с елементарна канализация. Повечето от тези хора живеят в бедните страни в света. Над 50% от населението на Африка страда от шестте най-популярни болести, свързани с липсата на питейна вода или с лошото ѝ качество. Около 66% от Африка е безводна или полу-безводна, а повече от 300 от 800^{-те} милиона души в сахарските райони живеят в оскъдна на вода среда, а това означава, че на човек се пада по-малко от 1000 m³. (NEPAD, 2016).

Това дава основание на много специалисти да прогнозираят, че разпределението на оскъдните водни ресурси ще е в основата на много политически конфликти през следващото столетие.

(по www.water-for-africa.org/en/home.html – официален сайт на Institute Water for Africa; допълнителен ресурс: <http://wsafrica.org/en> – сайт на Панафриканска междуправителствена агенция за вода и канализация за Африка (ЕАА), седалище в Уагадугу, Буркина Фасо).

ЗАДАЧА 9. ПРОБЛЕМИТЕ НА ДЕЦАТА В АФРИКА

Недохранването, насилието над деца, детската заболяемост, достъпът до питейна вода и канализация, наличието на елементарни хигиенни условия на живот са сред наблюдаваните процеси от международните хуманитарни организации в Африка. Не по-малко съществен проблем е този, свързан с достъпа до образование.

Субсахарска Африка е регионът с най-голям напредък в брой записали се деца в начални училища по света. Там 5% от брутният вътрешен продукт се инвестира в образование, което поставя регионът на второ място след Северна Америка и Европа (5,3%), но в една трета от държавите половината от децата не завършват начално образование. От 52% през 1990 г., дялът се покачва до 78% през 2012 г., но все още са налице големи различия. Например, за децата от бедни семейства шансът да не ходят на училище е четири пъти по-голям. Друг пример е неравенството между селските и градските райони.

В Източна и Южна Африка, посещаването и завършването на училище е далечна мечта за много деца. Все пак, през последните години, благодарение

на съществени промени в националните политики и помощ от страна на организации за развитие, все повече деца могат да се възползват от правото си на образование. Между 2000 и 2011 г. броят на децата в началното училище в 17 изследвани страни в региона нараства от 42 на 67 милиона. Днес се счита, че 89% от момчетата и 86 % от момичетата имат достъп до начално образование.

Въпреки това съществуват големи различия между отделните страни. За сравнение в Еритрея процентите са едва 37% за момчетата и 34% за момичетата в начално училище, а в Танзания – 98% за всички.

Основните проблеми могат да се търсят в няколко посоки. На първо място това са езиковите бариери. Поради колониалната история на континента и езиковото многообразие, както и необходимостта от езици като френски и английски за висше образование и кариерно развитие, в много училища учителите и учениците не използват родния си език. Това води до неразбиране на материала, ниски оценки и демотивация.

Друг проблем е липсата на подходящи училищни съоръжения и неравен достъп до образование в различните страни. За много училища е трудно да наемат квалифицирани учители, поради ниското заплащане и липсата на подходящи кадри, като това е още по-сложно в отдалечени райони.

Според доклад на ЮНЕСКО от 2014 г., въоръжените конфликти са най-голямата заплаха за образованието в Африка. Публичните средства за образование се пренасочват към военни разходи, а хората са принудени да живеят в лагери или да мигрират към съседни страни, в които образованието не е достъпно за децата им. (по <http://news.unabg.org/2015/11/22/problems-pred-obrazovanieto-v-afrika/>)

ЗАДАЧА 12. ПРИМЕРЕН МОДЕЛ ЗА ВИЗИТНА КАРТИЧКА НА АФРИКАНСКА СТРАНА

АЛЖИР (АЛЖИРСКА НАРОДНА ДЕМОКРАТИЧНА РЕПУБЛИКА)
الجمهورية الديمقراطية الجزائرية الجزائرية

Площ: 2 381 740 кв.км
Население: 39 667 млн.д. (ООН, 2015)
Официални езици: арабски и френски
Говорими езици: алжирски арабски (83%), берберски (27%)
Етнически състав: араби, бербери
Религия: мюсюлмани – 98%, християни, юдаисти
Форма на управление: република
Столица: Алжир
Големи градове: Оран, Константин, Анаба
Забележителности: древните градове Тамгад, Типаса, Джамила, Ал Кала Бени Хамад

Фигура 4

НИЕ И СВЕТЪТ, В КОЙТО ЖИВЕЕМ (ГОДИШЕН ПРЕГОВОР)

ВИЗУАЛНА КАРТОГРАФСКА ПАМЕТ (КАРТОГРАФСКИ ПРЕДСТАВИ)

Едни от основните затруднения за обучаемите при реализирането на годишното обобщение е „превключването“ на вниманието и изграждането на асоциативни абстрактни (понятийни) и конкретни (фактологични) връзки на различни йерархични нива. Следствието на тези процеси е формирането на мислена географска картина на действителността в различна степен на детайлност. Тя зависи от индивидуалните особености на обучаемите и степента на изграденост на картографската им култура. Последната е свързващата съдържателна линия между условията на познавателните задачи в уроците за годишно обобщение.

В този начален етап на географското обучение е необходимо да се фокусира вниманието върху степента на устойчивост на картографските представи (възможността да се репрезентира територия по памет) на обучаемите. Наричани още образи на географския език, познаване на географската карта, знаене на картата, пространствени картини, те са в основата на географския начин на мислене, т.е. отличителна за географията предметна компетентност.

Визуалната географска памет, подобно на останалите типове памет, се тренира. Техниките за нейното изграждане са свързани с въображението, креативността и асоциативното мислене, които са интензивно проявени в тази възрастова група обучаеми. Дейностите за изграждане на картографски представи се конкретизират до дидактически процедури, които подлежат на ритмично повторение в учебно-познавателната дейност. Основни сред тях в географското обучение в пети клас са:

- *Показване* (прилага се многократно в обучението по география във времеви рамки на всеки учебен час). Усвояват се знания за *географската номенклатура и умения за четене и разбиране на географската карта*.

- *Описание* (традиционен метод за *анализ на картата*). Целта е да се открият изучаваните явления, особеностите в проявлението и взаимовръзките им. Описанието трябва да е *логично и последователно*. Отличава се с подбор и систематизация на фактите, въвеждане на елементи за сравнение и аналогия. Формулират *се изводи*. Описанията могат да бъдат *комплексни* (общогеографски) или *тематични*. Основани преди всичко на визуалния анализ на географската карта, те са ценни с това, че позволяват да се състави образна и цялостна представа на изучавания обект.

- *Пътешествия по карта*. Мислените пътешествия са особено атрактивни за учениците от тази възрастова категория. Възможни са различни технологии на прилагането му: да се *проследи* маршрут по карта и да се опише с думи; да се *описва* маршрут с думи и да се изисква да се проследи на

картата; да се *съставят* словестни маршрути, които останалите ученици да разпознаят по частични описания.

▪ *Сравняване (наслаждане) на две или повече географски карти.* Целта е да се открият *детайли*, да се открият *причинно-следствени връзки и взаимовръзки*, да се свърже познатото с непознатото, да се затвърдят знания при паралелната работа с няколко карти.

ЗАДАЧА 10. ОТГОВОР

Таблица 3

Големи по площ	Вътрешноконтинентални	Монархии	С голям брой на населението
Алжир	Чад		
Судан		Лесото	
	Мали	Свазиленд	
Либия	Нигер	Мароко	Нигерия

ЗАДАЧА 14. ОТГОВОР (ДОПЪЛНИТЕЛНА ИНФОРМАЦИЯ ЗА ИЗБРАНИ ОБЕКТИ)

1. **Атласки планини** – простират се почти успоредно на Средиземно море на около 2300 км разстояние. На юг склоновете им постепенно прехождат в пясъците на пустинята Сахара. На север се понижават и стъпаловидно завършват със скалисти стръмни склонове, образуващи плитки заливи. Делят се на два главни дяла: Западен Атлас (Марокански) и Източен (Алжирски). За граница между тях служи долината на Уед Мулуйя. Билните части на Висок Атлас имат типичен алпийски пейзаж – остри пирамидални върхове, дълбоки циркуси, широки коритообразни долини, преградени от морени. Южните склонове на Алжирски Атлас са ниски, оголени, с каменни сипеи. *(по „Африка и Америка“ (под съст. на М. Гловня и др., София: 1976, с. 17–20.)*

2. **Сахара** – в Сахара няма хоризонт, поне докато слънцето е високо в небето. Има само млечна мараня, чиито граници може да са както близо, така и далече. Постепенно пред погледа се материализира висока, безкрайна на вид скала – Алжирският масив Ахагар. Впечатляващ дори за Африка, известна с дългия си списък от чудеса, той представлява огромен остров сред океана на Сахара, по площ почти колкото Франция. Заграден от три страни с надвиснали скали, на запад той преминава в Танезруфт (Земята на жаждата), в която в миналото всеки изостанал от кервана пътник бил обречен на смърт. Тук се намира фантастичен ансамбъл от кули с височина до 3000 м, които туарегите наричат „Асекрем“ (Краят на света). *(по Открийте чудесата на света. Пътешествие из природните забележителности. София: Рийдър Дайджест, 2005, с. 15–16.)*

3. Заирска котловина; 4. Килиманджаро; 5. Калахари; 6. ез. Виктория; 7. ез. Чад; 8. р. Нил; 9. р. Замбези;

10. Мадагаскар – Островът има продълговата форма с ширина от 400 до 600 км, а разстоянието от най-северната (нос Амбър) до най-южната (нос Сейнт Мери) точка е 1600 км. Източните и южните брегове са праволинейни и ниски, докато западните са по-високи, стръмни и изрязани. Крайбрежието е осеяно с лагуни, дюни и коралови рифове. В северната част на обширното Централно плато е разположен първенецът на Мадагаскар – вулканският конус Царатанана (2886 м). (по „Африка и Америка“ (под съст. на М. Гловня и др. София: 1976, с. 95–98.)

ЛИТЕРАТУРА

1. **Душина, И. В.** и др. Методика и технология обучения географии. Москва: АСТ Астрель, 2002. [Dushina, I. V. i dr. Metodika i tehnologiya obucheniya geografii. Moskva: AST Astrely, 2002].

2. **Дерменджиева, С., П. Събева, Б. Димитрова.** География и образование. Методика на обучението по география. I част. В. Търново: Унив. изд. „Св. св. Кирил и Методий“, 2010. [Dermendzhieva, S., P. Sabeva, B. Dimitrova. Geografiya i obrazovanie. Metodika na obuchenieto po geografija. I chast. V. Tarnovo: Univ. izd. Sv. sv. Kiril i Metodiy, 2010].

3. **Дерменджиева, С., П. Събева, Б. Димитрова.** Урокът по география. В. Търново: Унив. изд. „Св. св. Кирил и Методий“, 2012. [Dermendzhieva, S., P. Sabeva, B. Dimitrova. Urokat po geografija. V. Tarnovo: Univ. izd. Sv. sv. Kiril i Metodiy, 2012].

4. **Дерменджиева, С.** и др. География и икономика. 5 клас. (С. Дерменджиева, П. Събева, П. Стоянов, Н. Николова, Ц. Пейкова), С., Просвета, 2016. [Dermendzhieva, S. i dr. Geografiya i ikonomika. 5 klas. (S. Dermendzhieva, P. Sabeva, P. Stoyanov, N. Nikolova, Ts. Peykova), S., Prosveta, 2016].

5. **Кънчев, Д.** Методика на обучението по география. София: Унив. изд. „Св. Кл. Охридски“, 2000. [Kanchev, D. Metodika na obuchenieto po geografija. Sofiya: Univ. izd. Sv. Kl. Ohridski, 2000].

6. **Лазаров, П.** Практическата работа в урока по география. София: Народна просвета, 1981. [Lazarov, P. Prakticheskata rabota v uroka po geografija. Sofiya: Narodna prosveta, 1981].

7. **Лазаров, П.** Преговорно-обобщителната работа по география. София: НП, 1981, с. 38. [Lazarov, P. Pregovorno-obobshitelnata rabota po geografija. Sofiya: NP, 1981, s. 38].

8. **Лазаров, П.** Кратка методика на обучението по география. Основни въпроси. София, 2009. [Lazarov, P. Kratka metodika na obuchenieto po geografija. Osnovni varpasi. Sofiya, 2009].

9. **Събева, П., С. Дерменджиева и др.** Книга за учителя по география и икономика за 5 клас. (П. Събева, С. Дерменджиева, П. Стоянов, Н. Николова, Ц. Пейкова). С.: Просвета, 2016. [Sabeva, P., S. Dermendzhieva i dr. Kniga za uchitelya po geografija i ikonomika za 5 klas. (P. Sabeva, S. Dermendzhieva, P. Stoyanov, N. Nikolova, Ts. Peykova). S.: Prosveta, 2016].